

Marek Jakoubek – Vladimír Penčev: *Češi a Slováci v Bulharsku. Příspěvky ke studiu české, slovenské a československé krajanské přítomnosti v bulharských zemích*

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno 2022, 216 s.

Publikace *Češi a Slováci v Bulharsku* je dílem česko-bulharského autorského tandemu sociálního antropologa a bulharisty Marka Jakoubka a bohemisty a etnologa Vladimíra Penčeva (jeho příspěvky do češtiny převedli Marek Jakoubek a Eva Kovářová). Ačkoli spolupráce uvedených autorů trvá již bezmála dvě dekády, jedná se o jejich první společnou monografickou práci.

Knihy začíná krátkým úvodem *Češi, Slováci a Čechoslováci v Bulharsku aneb O jedné (dočasně) opuštěné badatelské perspektivě*, ve kterém je čtenáři představen základní koncept knihy a pohnutky, které autory vedly k programovému „znovuoživení“ československé badatelské linie, a tedy i k sepsání této publikace. Jakoubek přitom ukazuje a dokládá, že v prostředí českých a slovenských krajanů v Bulharsku se rozdělení někdejšího společného československého státu v určitém smyslu uskutečnilo pouze částečně, nebo by se možná v jistém ohledu dalo říci, že i vůbec. V případě mnoha krajanských organizací – za příklad může sloužit Československý klub T. G. Masaryka v Sofii – tak k rozpadu na českou a slovenskou část po rozdělení státu jednoduše nedošlo. Jinak řečeno, vedle českých a slovenských krajanských institucí a identit se v Bulharsku

i nadále lze setkat s krajanskými institucemi a identitami československými.

Knihy má celkem šest kapitol, které si autoři spravedlivě rozdělili, a stejně spravedlivě se v ní jednotlivé kapitoly také střídají. První kapitola V. Penčeva s názvem *O invazi Čechů do osvobozeného Bulharska* je pro čtenáře tak trochu „úvodem do děje“. Jde totiž o systematické a strukturované shrnutí, nebo pro někoho možná spíše připomínku nejvýznamnějších českých osobností a oblastí, ve kterých se čeští krajané v Bulharsku zapsali do historie tohoto státu, nebo jak se říkává, kde zanechali svou stopu.

Druhá kapitola M. Jakoubka se jmenuje *Přínos Čechů Bulharsku*. Jde o pramenitou edici anonymního textu, který pochází ze sofijského archivu Československého klubu T. G. Masaryka. Text obsahuje takřka bezpočet jmen a oblastí působení českých osobností, které je možné považovat za známé, objevuje se zde ale – a v tom lze danou edici označit za jednoznačně objevnou – také řada jmen a informací o českých krajanech, kteří již byli v průběhu času zapomenuti. Autor kapitoly originální text mírně upravil – odstranil nejasnosti a chyby. Jeho o dost zásadnějším vkladem je však skutečně propracovaný poznámkový aparát. Pro čtenáře jsou tyto poznámky velice přínosné mimo jiné i proto, že je tu uvedena řada detailů a zajímavostí, které komentovanému textu dodávají kontext a vysvětlují souvislosti.

Třetí kapitolu *O komunitě Slováků v Bulharsku a paradoxech její (ne)existence* napsal opět V. Penčev. Hned v úvodu textu je čtenáři předestřena autorova hlavní výzkumná otázka: „Existovala, a/nebo existuje v Bulharsku slovenská komunita se svými typickými a konkrétními

etnokulturními parametry?“ (s. 79). Odpověď se autor pokouší najít prostřednictvím revize historické přítomnosti Slováků v Bulharsku a analýzou etnokulturních projevů a aktivit slovenských krajanů. V návaznosti na vymezené téma jsou v této kapitole představeny a vysvětleny rovněž dva zajímavé koncepty, a to jednak koncept *kulturního bilingvismu* a zadruhé koncept *biidentity*, které autor aplikuje na problematiku slovenských krajanů v Bulharsku.

Kapitolu *Pobočky československého národního domu „T. G. Masaryk“ v Sofii* zpracoval M. Jakoubek. Jde opět o pramenou edici, jejímž základem je *Zpráva Československého národního domu v Sofii*, která byla napsána u příležitosti historicky prvního sjezdu zahraničních Čechů a Slováků v Praze v roce 1932. I v tomto případě bych chtěla vyzdvihnout Jakoubkovu nesmírně precizní přípravu textu a zejména kvalitu poznámkového aparátu. Podle mne je přínosem publikovaného materiálu i fakt, že ačkoli se jedná o oficiální dotazníkové šetření, jehož základem je strukturovaný dotazník s jasně vymezenými tématy (náboženství, ekonomické poměry krajanů, spolkové a vzdělávací aktivity, škola), tak mnohokrát až s překvapivou otevřeností vypovídá o něčem docela jiném. Samozřejmě se zde silně odráží zejména osobnost respondenta, ale skrze jejich „nevyžádané vpisky“ máme možnost dozvědět se například více o vztahu dané menšiny a většinové společnosti, o vztahu majorit k dalším menšinám (např. poznámka o pobulharšfování rumunských skupin na str. 136) nebo třeba o názorech a potřebách krajanů. Situace se tak podobá tomu, kdy je středověký spis z tehdejšího pohledu možná znehodnocený, ale z toho současného je cenný právě díky vpiskům

a komentářům nedisciplinovaného autora – respondenta.

Pátá kapitola se jmenuje *Hledání věčné paměti aneb Ještě jednou o „bulharských Čechích*. Autor (V. Peňčev) se zde věnuje neotřelé problematice pojmenovávání vesnic (Škorpilovci), ulic, náměstí (nám. bratří Prošků), ale i horských vrcholků (vrch Jireček – druhý nejvyšší bulharský vrchol), zálivů, ledovců, ale i např. mysu na Antarktidě (mys Jireček), které bulharští občané, politici či vědci pojmenovali – jako výraz vděčnosti – podle Čechů, kteří pomáhali budovat novodobý bulharský stát. Jde o velice zajímavé a originální téma, které svým způsobem navazuje na úvodní kapitolu této knihy, věnovanou Čechům, kteří se významně zapsali do historie nově osvobozeného Bulharska. Nejednoho čtenáře jistě napadne, jak by asi vypadala „zrcadlová“ kapitola reflektující jména bulharských osobností či reálií zachycených v názvech českých ulic a podobně.

Šestá kapitola, z pera M. Jakoubka, *Zapomenutá skica Josefa Šercla „Čechoslováci v Bulharsku“*, přináší třetí edici textu, který autor našel v archivu československého klubu. Kapitolu uvozuje krátké ohlédnutí do historie badatelského zájmu o Bulharsko v Čechách a na Slovensku, zakončené zhodnocením přínosu Šerclova rukopisu. V následující podkapitole se autor pokouší zodpovědět dvě otázky, kdo byl Josef Šercl a jak a proč tento text vznikl. Samotný přepis textu je doplněn zpracovanými poznámkami a komentáři, které kontextualizují uváděné informace.

Poslední kapitolu knihy tvoří krátký doslov, v němž V. Peňčev komentuje okolnosti vzniku zájmu nejprve o Vojvodovo, později pak o Bulharsko, a to nejen v případě M. Jakoubka a jeho životní

a badatelské partnerky Lenky J. Budilové, ale i u dalších studentů a/nebo pedagogů ze Západočeské univerzity v Plzni, kteří jsou možná někomu známi jako představitelé svébytného a dnes již bohužel neexistujícího badatelského centra označovaného jako plzeňská antropologická bulharistika. Knihu uzavírají medailonky autorů a anglické a bulharské resumé. Většina kapitól práce je průběžně doprovázena řadou dobových i současných fotografií a dalšího obrazového materiálu, který vhodným způsobem doplňuje samotný text.

Téma českých a slovenských krajanů v Bulharsku a česko-bulharských vztahů bylo v československé etnografii, etnologii, bulharistice a dalších společenskovedních a historických disciplínách relativně populární. To je patrné mimo jiné z dlouhého výčtu monografií, sborníků, překladů, konferencí, symposií, dílčích studií a referátů, které se vymezenému tématu v zemích bývalého Československa před rokem 1989 věnovaly. Po změně režimu ale nastalo na česko-slovenské straně této vědecké „družby“ jisté ochlazení zájmu – naši badatelé a instituce se najednou začaly „dívat na západ“ (s. 176) a vazby na Bulharsko a bulharská témata z jejich badatelského hledáčku vypadly. Ukázalo se ale, že jen na čas. Dnes – a recenzovaná publikace je toho nejlepším příkladem – jsou bulharistická bádání u nás i u našich východních sousedů opět „v kurzu“.

Je patrné celkem zřejmé, že recenzovaná kniha je hodna pozornosti všech badatelů a studentů, jejichž předmětem zájmu jsou Češi a Slováci v Bulharsku, ať už je jejich užší specializace jakákoli. Kniha Češi a Slováci v Bulharsku sice pravděpodobně nebude atakovat pozici bestselleru, protože z podstaty svého specifického

zaměření zkrátka neosloví masu čtenářů, jsem nicméně přesvědčena, že jde o počin jednoznačně přínosný, který bude pro některé čtenáře zajímavým a přínosným pramenem informací, pro jiné zase inspirací pro jejich vlastní, ať již publikační či výzkumné, aktivity.

Tereza Lančová

TerezaLancova@seznam.cz

Jaroslav Kříž: Česká Amerika. Chicago

Epocha, Praha 2022, 312 s.

Na podzim roku 2022 vyšla v pražském nakladatelství Epocha v pořadí druhá monografie Jaroslava Kříže, která se svým tématem zaměřuje na život našich krajanů v americkém Chicagu (první, *Stríčky z českého Chicaga*, autor vydal společně a s Lenkou Křížovou Procházkovou v roce 2017). Kříž navazuje především na Ivana Dubovického a jeho publikaci *Češi v Americe a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí* (Praha 2018), na práce Leoše Šatavy, V. Papouška, J. Polišínského a J. Nesvadbíka a dalších. Literatura s identickým tematickým zaměřením ale vzniká ve větší míře od počátku 20. století, a to především z pera českých krajanů, kteří se z Ameriky (či z jiné části světa) vrátili zpět do staré vlasti, nebo těch, kteří v zahraničí zůstali natrvalo a měli potřebu zachytit své osobní vzpomínky či historii česk(oslavensk)ých imigrantů v dané oblasti.

Křížova monografie, kterou sám autor popisuje jako politickou, hospodářskou a sociokulturní sondu do vývoje české menšiny, se zabývá osudem Čechů, kteří se rozhodli hledat štěstí za velkou louží